

IRODALMI ÉRTESÍTŐ.

Szabadelvű vallásos gondolkozás a XX század kezdetén.

Angolból fordították : *Unitárius lelkészek és tanárok*. Kolozsvár, Gámán János örökössei könyvnyomdája. 8 r. VIII. 245 l. A könyv ismertetéseül közöljük az ahoz írott következő Előszót :

„*Az ámerikai unitárius Társulat*“ 1900-ban május 25-én fennállásának 75-ik évfordulóját ünnepelte meg Bostonban. Ez ünnepély, mondhatni, visszatükröződése volt Chicagóban 1893-ban a világkiállítás alkalmával rendezett nagy vallási parlamentnek, a mennyiben az ámerikai unitárius Társulat e jubiláris ünnepélyén is nagy számmal részt vettek más egyházaknak nemcsak az ámerikai egyesült államokból, hanem Európa majdnem minden államából vallásos szabadelvűségükről ismert tagjai: kiváló hittudósok, papok és tanárok. Sőt képviselve volt azon India is, Japán is. Egyházunk szintén elküldötte ez ünnepélyre papnevelő intézetünk dekánját, Boros Györgyöt.

A különböző országokból és egyházakból ily módon Bostonban, a szabadelvű vallásos gondolkozás képviselőiként egybegyűlt férfiaknak és nőknek — mert ezek is nagy számmal voltak jelen — egymással való megismerkedése, gondolataiknak kölcsönös kieserélése azt a gondolatot vetette fel, hogy mily kívánatos lenne, ha ily találkozásra s ez által egymás között a rokonszenv és testvéri indulat ápolására többször is alkalom nyílnék s azonnal egy bizottságot küldöttek ki, hogy e gondolat megvalósítására készítsen egy szervezeti tervezetet.

A kiküldött bizottság már a következő napon a következő javaslatot tette: *Először*. A tervezett Társulat neve legyen: „Az unitárius s más szabadelvű vallásos gondolkozók és munkálkodók nemzetközi Tanácsa.“ (The international Council of unitarian and other Liberal Religious Thinkers and Workers.) *Másodszor*. Ezen Tanács célja érintkezésbe jöni azokkal, a kik minden országban arra törekeshnek, hogy a tiszta vallást a teljes szabadsággal egyesítsék és a testvériséget és együttműködést egymás között növeljék. *Harmadszor*. Mivel a kitűzött cél sem egy meghatározott alkotmányt, sem egy kidolgozott szervezetet nem kíván, a Társulatnak csupán az előrebocsátott pontok szolgáljanak megállított cikkelyeiül s minden kérdést arra nézve, hogy a Társulat érdekeinek előmozdítására mik lennének a legjobb módszerek, hagyassék fenn a jövőnek, hogy azok felett a tapasztalat, a szükség, a körülmények által feltárt munkatér s a lehetőségek figye-

lembe vételével határozzon. *Negyedszer.* A Tanács tisztviselői: egy elnök, egy titkár, a kik egy választmányynyal együtt a gyűlések alkalmával választatnak meg. Végre a bizottság azt ajánlotta, hogy a Tanács első közgyűlését 1901-ben május havában Londonban s azután 2—3 évenként felváltva, a mennyire lehetséges lesz, különböző országokban tartsa.

A fennebbi javaslat egyhangulag elfogadtatván, ez alapon „A nemzetközi Tanács“ első ülését 1901-ben május végén, kapcsolatban a Brit- és Külföldi unitárius Társulatnak évi közgyűlésével Londonban tényleg meg is tartotta, a melyre budapesti egyházközségünk ottani lelkészünket, Józán Miklóst küldötte el. Érdekesnek tartom angol testvéreink által a gyűlésre kibocsátott meghívóból a következő jellemző sorokat közölni. „Mindazokat, a kik ezt az értesítést olvassák, bármely egyházhoz tartozzanak vagy egyházon kívül legyenek, a kik hajlandók egybegyűlni a vallás lényegének tanulmányozására — oly dolgokat foglal ez magában, a melyek dogmatikai kifejezésre igen nagyok, hitvallásszerű állításra vagy tagadásra igen magasztosak — mindazokat, a kik óhajtják, hogy a világ jobb legyen s készek erre közremunkálni, szívesen meghívjuk a nemzetközi Tanács gyűlésére. A mennyire csak lehetséges, ezek a gyűlések testvéries és nem felekezeti jellegűek lesznek. Válaszfalakat, a meglevőkön kívül, semmiesetre sem emelünk, sőt arra fogunk törekedni, hogy a meglevőket is figyelmen kívül hagyjuk s juttassuk előtérbe az Isten és emberek iránti szeretet nagy parancsát.“

E gyűlésen tartott felolvasásokat a Brit- és Külföldi Unitárius Társulat titkára, Bowie W. Copeland egy kötetben kiadván, jónak láttuk azokból néhányat lefordítva, bemutatni a magyar olvasó közönségnek is. Mert úgy véljük, hogy a ki korát ismerni akarja, nem zárkozhatik el az emberi léleknek a vallás iránt nyilatkozó munkássága elől se s e felolvasások meglehetősen tájékozást nyújtanak a szabadelvű vallásos gondolkodásnak a 20-ik század kezdetén nyilvánuló irányáról és terjedelméről. Nem mondom, hogy mi mind aláírjuk s feltétlenül a magunkévá tesszük a felolvasásokban foglaltakat. De a gondolatszabadság szólásszabadság nélkül szárnyaszegett madár. Aztán a „Nemzetközi Tanács“ nem is kötelező hitcikkek formulázására, hanem a vallásos eszmék tisztázására s azoknak egyesítésére alakult, a kik e munkában fáradoznak. S hogy ez a mi angol és amerikai hit-sorsosaink zászlója alatt történhetett meg, oly szép bizonyítéka az unitarizmus felekezetiellen irányának s éppen ezért egyesítő erejének, hogy e feletti örömlőnk nem titkolhatjuk el.

És itt átadom a szót Bowie urnak, a ki az általa kiadott felolvasásokhoz irt előszavában ezeket mondja:

„Mindamellett, hogy a gyűlések nagyon látogatottak voltak, azokban kevés kivétellel mind olyanok vettek részt, a kik kisebb-nagyobb mértékben már azonosították magokat a szabadelvű állásponttal. S ilyen társulás szükkörű is marad mindaddig, a mig el lesz ismerve az, hogy a szellemi vallás igazságai, a melyeket minden egy-

ház szabadelvű egyénei vallanak, határtalanul nagyobb fontosságának a történelmi formáknál, a melyekre nézve minden idegenkedés és ellenszenv nélkül különbözhetnek az emberek. A régi confessionális korlátok ekkor magoktól leesnek. Már is gyarapszik minden országban azoknak száma, a kik erre az utat egyenetlik. A mikor ez a harez meg lesz nyerve, a szabad vallásos gondolkozás elfoglalja a maga tiszteletre méltó helyét a világban s nem fognak hiányozni annak további védői. Ez a győzelem azonban még messze van. A „klerikalizmus“ nagy hatalom a polgáriasult világban a 20-ik század kezdetén és a „Szabadelvűség“ kicsiny helyett foglal el — csak egy pont a látóhatáron — összehasonlítva az „Orthodoxia“ szervezett táborával. Ezzel szemben tehát a szabadelvű vallásos gondolkozóknak és munkálkodóknak szervezkedése is szükséges és beigazolt.“

Megszívelendő szavak lennének ezek hazánkban is. Mi ismételten örömrünkét fejezzük ki, hogy ez a szervezkedés az unitárius s más szabadelvű vallásos gondolkozók és munkálkodók nemzetközi Tanácsa megalakítása által megtörtént. Annak első gyűlésén megjelent s felolvasásaikkal közreműködők névsorán végigtekintve, — pedig a felolvasásoknak csak egy részét közölhattük — reménynyel nézünk a „Nemzetközi Tanács“ további munkássága elébe.

Végül megjegyzem, hogy a Tanács legközelebbi gyűlését 1903. szeptember havában Hollandiában vagy Svájcban fogja megtartani.

Mégis mozog a föld!

Kolozsvárt, 1902. június havában.

Ferencz József.

Imák mindkét nembeli hivek számára. *Irta: Szentábrahámi Mihály* unitárius püspök. Átdolgozta és ujjakkal bővítette: *Csifó Salamon* unitar. lelkész, egyházi és püspöki titkár. Kolozsvár, Stein János m. kir. egyetemi könyvkereskedése 1902. 16. r. 347 l. Ez imák eredetileg a mult százévben irattak s eleinte kéziratban adták az üldözött hívők egymásnak. Nyomtatásban 1826-ban jelentek meg először. Most másodsor adatnak ki. Egy alázatos keresztény léleknek nyilatkozatai az élet különböző viszonyaival összekötve, mert minden életviszonyt, minden lelkiállapotot és kort felölel, minden foglalkozásra kiterjed. Mindenkinek érthető nyelven társalog Istennel, bensőséggel, igaz hittel. De azért emelkedett, porias sehol. Kéri a „a hittudomány“ írója, a vallásos meggyőződés formája. De a mit itt nyújt, az a mit nyújtania kell: az áhitat, a hitélet, melyet a hívőkben táplálni akar. Táplált sok időn keresztül és táplálni fog ezután is mindazokban, kik imáit olvassák. Az új kiadásban az imák részint javítva vannak, részint ujjakkal bővítve. Átdolgozó igyekezett a javítást úgy eszközölni, hogy az imák eredeti formájukat el ne veszítsék és oly imákkal bővíteni (egy hétre való reggeli és estvéli imádság), melyeknek hangulata az eredetiekével összhangozzék. A munkálat szerencsésnek mondható.

A könyv kiállítása csinos, szép betűkkel van nyomva. Egy pár sajtóhiba ugyan maradt benne, mint a 18. lapon: „a Jézus Krisztust, mint idvezítőjüket ismernek“, az 53. lapon: meghajlom előtted e reggeli órában“, a mit egy következő kiadásnál kijavíthatni. A kiadáshoz Ferencz József püspök írt meleg ajánlatot. Hisszük is, hogy kedvelt imakönyv lesz és nemsokára újabb kiadása válik szükségessé. Ára vászonkötésben 2 korona.

Confirmatioi emlék. Irta *Demeter* Dénes h. karácsonfalvi unitárius lelkész. Székely-Udvarhely, Betegh Pál könyvnyomdája. 8. r. 84 l. A magyarorsz. unitárius egyház képv. tanácsa által elfogadott ifjusági irat. Ára 60 fillér. Az ifjuságnak van írva s a felnőttek is olvashatják. A meglett koruak, szülők is. Ez ismertető jel: hogy jól van írva. Imák versben és kötetlen beszédben; képek az egyház történelméből; hitelvek és szertartások; ünnepek: hasznos és épületes olvasmány mind. Írójuk eltalálta a hangot és a formát az ifjusági irathoz. A tartalom jól szolgál a czélnak: hogy a keresztény buzgóság és az egyházhoz való ragaszkodás erősíttessék. A történelmi részhez csatolt képek csak fokozzák az író által rajzolt képeknek hatását. A külső formában egy hiba látszik, melyet bizonyára a szerző is már észrevett. Az olyannak, a ki ily könyvet tud irni, nincs szüksége külső fogásokra s bátran mellőzheti is, mert a könyvet ugysis a tartalom teszi s nem egyéb. A munka maga, mely az egyház püspökei és főgonduokai névsorának közlésével zárul, nemcsak hogy megérdemli a pártolást, hanem teljes mértékben érdemes arra.

Bibliai történetek. I. rész: Ó szövetség, ára 80 fillér; II. rész: Új szövetség, ára 60 fillér, növendék-ifjak számára írta *Csifó* Salamon. A magy. Unitar. Egyh. Képvisező Tanácsa 1342.-901. sz. határozatával e művet a gymnasiumok és polg. iskolák I. II. o. számára tankönyvül elfogadta. Mindenesetre örömmel adunk hírt e könyvek megjelenéséről, mivel azok valóban hézagot pótolnak, a mennyiben nekünk unitáriusoknak ilyen tankönyvünk kiadva eddig nem volt. Nem veszi rossz néven azonban tőlünk szerző, ha a könyv sok jó oldala mellett, mint a bibliához való ragaszkodás, a történeteknek folyékony elbeszélése, jelezzük azt is, hogy irályi tekintetben itt-ott még kifogás tehető. Idejegyezzünk egy mondatot az I. részének 59. lapjáról: „Sámson megragadta az oroszlánnak két álcsonjtját s annál fogva kétfelé hasította s otthagya a döglött állatot“. Ezt így kellett volna írni: „Sámson megragadta az oroszlánt s két áll-csonjtjánál fogva kétfelé hasította“. Mert, ha így történt a dolog, az különben is csak megölt állat volt. Értelem

zavaró szavakat nem szabad használni az ily tankönyvekben. Egy második kiadás alkalmából, ha szerző az ily hibákat kijavítja, könyve csak nyerni fog vele. Addig is azonban melegen ajánljuk használatba vételét; némi rövidítésekkel elemi iskolák is használhatják. Nagyobb iskolák, ha a történeteket rövidnek találják, kapcsolatosan olvastathatják a bibliából is eredetiben. (i—n.)

A marosvásárhelyi czéhek történetéből. Irta: ifj. *Biás István*. 32 l. Marosvásárhely. A füzet érdekes dolgokat ad elé a marosvásárhelyi czéhek történetéből, melyek mutatják, hogy mily fontos szerepe volt a czéheknek a város gazdasági életében. Nagy Lajos király idejétől a czéhek megszüntéig sorol fel adatokat, reámutatva, hogy e városbeli czéhek szabályaik megalkotásában sohasem jártak el hazaellenesen. A szorgalmas ifju történetbuvárnak e füzete a történetírásban haladását tanúsítja.

Felhívás előfizetésre. Pozsonyból a következő felhívást vettük: Hazánkban mind ez ideig nincsen szaklapunk, mely a theologiai tudomány hivatott munkásait szakszerű munkálkodásra tömörítené s a theologiai tudomány barátait önálló tanulmányokkal ellátná és vezetné. Alólirottak most elérkezettnek látjuk az időt egy ilyen theologiai szaklap megindítására. E vállalkozásunkban a prot. tudományos theologia minden barátjának és munkásának szives és készséges támogatását kérjük. A protestans theologiai tudomány minden ága az Iráson alapul s az Irásból táplálkozik. Ezért is Theologiai Szaklapunk első sorban a Szentírás tudományos kutatását tekinti hivatásának. De egyuttal az összes theologiai tudományágak szakszerű művelésének is teret nyújt. Tudományos jelleméből folyólag szaklapunk semmiféle iskola vagy párt vagy irányzat szolgálatában nem kíván állani, hanem egyedül csak a tudományos igazságot szolgálja. Feladatának tekinti figyelemmel kísérni a theologiai tudomány életének minden jelenségét és ezekről a magyar protestáns világot tájékoztatni. De célja különösen az, hogy felköltse a tudományos kutatás iránt való érdeklődést és munkakedvet s teret és ösztönt adjon a szakszerű tudományos theologiai munkálkodásnak. Ily módon reméljük, hogy önálló kutatások eredményeinek közlése által részt veszünk az általános theologiai munkálkodásban s a magyar tudományos theol. irodalom kifejlődését segítjük. Theologiai Szaklapunk negyedévenként 5 ivnyi terjedelemben jelenik meg Pozsonyban. Előfizetési árát évi 6 koronában, theologiai hallgatóknak évi 4 koronában állapítjuk meg, mely mindenkor egy összegben küldendő be Raffay Sándor theol. akad. tanár czimére Pozsonyba. Az első szám 1902. évi augusztus havában jelenik meg. A nyomtatandó példányok számának megállapítása végett kérjük e tudományos vállalkozás barátait, hogy az előfizetés szándékát velünk mielőbb, lehetőleg június hó végéig közölni sziveskedjenek. Kelt Pozsonyban, Kolozsvárott és Sárospatakon, 1902. május havában. *Raffay Sándor, Hornyánszky Aladár, Pokoly József, Dr. Tüdös István.*

KÜLÖNFÉLÉK.

Ferencz József püspök Gyagyban. A magyarorsz. unitárius egyház püspöke jun. 22-én látogatást tett Gyagyban, a II. József császár ideje óta híres udvarhelymegyei községben. A jó gagyiak mostanában nemcsak hogy császárt, királyt nem láttak, hanem más nevezetességet is alig. Ferencz József püspök hozzájuk ment, hogy hiveinek ujonnan épített templomát fölavassa. Nem kellett gyalog járni Gagynak határiban. Semmi furcsa historia. Azon már túl vannak. De egy fenn maradt, a mi történetüknek a jobb részét alkotja: a hitükhöz való ragaszkodás, a vallásos buzgóság, a mely ma is oly erős, mint régen s a mely most templomuk megújításában oly szépen nyilvánult. A hivei javáért fáradozó püspök ezt azzal méltányolta, hogy ékes szavakban elismeréssel adózott nekik a jó szellemért, melyet hiven ápolnak, az áldozatkészségért, melylyel az ősöktől örökölt templomot védik, fenntartják, építik. A főtiszt püspök urat Gyagy vidékén mindenütt nagy ünnepélyességgel fogadták. A templom-felavatásra sokan jelentek meg más községekből is. Beszédei, a melyeket mondott, buzdításai, társadalmi érintkezése Gálfalvy János lelkész és hiveinél felejthetlenné tesz látogatását. A püspököt utjában Boros tanár kísérte, ki a fölavatásban szintén részt vett. A főtiszt püspök ur ez alkalommal a székelykereszturi gymnasiumot is látogatásával tisztelte meg, hol hasonló ünnepélyességgel fogadták.

Kőváry László kitüntetése. Kőváry Lászlót a kolozsvári Ferencz József-tudomány egyetem tiszteletbeli doctorsággal ruházta föl. Megérdemelt, méltó kitüntetés. Azok a jeles művek, melyekkel a történelmi irodalmat gazdagította, melyeket a művelődés-történetirő tulajdonságai jellemeznek, már rég megszerezték számára a nevet, hogy ő a történelemírásnak egyik mestere. S a kolozsvári egyetemet csakis üdvözölni lehet, hogy ily egyénnek a doctori czímet megadta.

A fővárosi templomok. Egyik fővárosi lap írja: 1889. decz. 20-ika óta, mikor a budapesti gyapjú-utczai német színház leégett, a németek minden igyekezete hiába valónak bizonyult a tekintetben, hogy a germán muzsának új hajlékot építsenek. De leszorult a német nyelv, legalább jó részben, az orfeumok szinpadjairól is, amint félig-